

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО АНАЛІЗУ***Стулова І. М.*

*В статті розглядається поняття економічної безпеки як підсистема національної безпеки. Проводиться аналіз існуючих визначень економічної безпеки в вітчизняній та зарубіжній літературі. Розглядається специфіка економічної безпеки залежно від рівня її гарантування (держава, регіон, підприємство, особа).*

Сьогодні в Україні проблема економічної безпеки держави, регіонів, підприємства, людини стає найважливішою характеристикою стану всієї економіки. Основні завдання системної політики з формування економічної безпеки індивіда, суспільства, підприємництва, їх захищеності від зовнішніх і внутрішніх загроз у сфері соціально-економічного розвитку полягають у своєчасному виявленні, запобіганні і нейтралізації реальних та потенційних перешкод економічним інтересам підприємця у ринкових умовах. Дослідженню цих проблем присвятили свої праці такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Л. Абалкін, В. Білоус, О. Бандурка, О. Барановський, І. Бінько, В. Геєць, С. Глазьев, Б. Грієр, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, Б. Кваснюк, Т. Ковальчук, В. Манілов, Г. Маховські, С. Мердок, В. Мунтіян, Н. Нижник, Є. Олейников, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Пірожков, К. Петрова, В. Сенчагов, Г. Ситник, А. Сухоруков, Я. Тімберген, І. Червяков, В. Шлемко, Д. Фішер, В. Ярочкін та інші.

Однак ці дослідження в основному стосувалися рівня державної і регіональної економічної безпеки. Аналіз сучасного стану проблеми гарантування безпеки держави на всіх рівнях свідчить про те, що ємне і всеосяжне поняття "безпека" багато десятиліть штучно дробилося, та й сьогодні поділяється на окремі складові, сфери впливу і зони відповідальності тих або інших державних структур і відомств.

Основною метою політики гарантування безпеки є підтримання динамічної стабільності суспільства і держави, тобто передбаченого, контрольованого ходу основних соціально-політичних процесів, для забезпечення такого поєднання внутрішніх і зовнішніх умов, яке було б максимально сприятливим для розвитку країни.

Безліч існуючих визначень категорії безпеки можна звести до наступного. Під безпекою слід розуміти відсутність небезпеки, тобто ситуацію, при якій для кого-небудь або чого-небудь не існує загрози з боку кого- або чого-небудь[1].

Можна ввести такий поділ на типи безпеки: гіпотетична відсутність небезпеки, самої можливості яких-небудь потрясінь, катаклізмів для суспільства; реальна захищеність суспільства від небезпек, здатність надійно протистояти їм.

Класифікація категорії “безпека” може бути такою.

За ознакою масштабності відповідно до видів небезпеки, просторово-географічною взаємодією соціальних організмів прийнято розрізняти такі відносно самостійні рівні і види безпеки: міжнародна глобальна безпека; міжнародна регіональна безпека; національна безпека.

Різні аспекти національної безпеки підкреслюються поняттями “національна безпека”, “національно-державна безпека”, “суспільна безпека”.

Національна безпека, у свою чергу, підрозділяється на: державну; локальну ( регіональну) та приватну (фірми і особи) безпеку.

Залежно від типу загрози, а також у змістовному плані для міжнародної і національної безпеки виділяються такі сфери (галузі) її прояву і забезпечення: екологічна, економічна, військова, ресурсна, інформаційна соціальна, науково-технічна, енергетична, ядерна, політична, інноваційна, правова, культурна, технічна безпека тощо.

Залежно від джерела загрози при аналізі катастроф, надзвичайних ситуацій і аварій, а також ліквідації наслідків стихійних лих, використовують поняття: природна та техногенна безпека.

У ряді випадків при описуванні складних явищ і при оцінці небезпеки або декількох загроз використовують комбіновану назву безпеки або вводять умовну назву. Наочним прикладом умовної назви безпеки є введення національної безпеки, яка характеризує рівень захисту держави і включає як основні елементи економічну, соціальну, екологічну і інші безпеки.

Зрозуміло, що поняття національної безпеки інтегрує в собі ряд окремих безпек і на їх основі дозволяє більш повно оцінювати рівень захисту інтересів держави від різних дій не тільки окремих загроз, але й при їх спільній дії [2].

На відкрите обговорення таких найважливіших сфер безпеки, як економічна безпека, політична безпека, багато років існувала негласна заборона, що проявляється в повній відсутності інтересу до них з боку владних структур і окремих відомств, що практично виключає можливість проведення щодо них широкомасштабних досліджень і практичних робіт.

Ідея гарантування безпеки України на всіх рівнях повинна бути оформлена як інтегруюча доктрина країни. Зміст системи безпеки розуміється як підтримання широкого комплексу соціальних, економічних, культурних і інших цінностей українського суспільства. Рівень захищеності держави залежить не тільки від потужності військ і

внутрішньої охорони, але від таких категорій, як стабільність і передбачуваність, законність і правопорядок, толерантність і згода між окремими групами, від наявності політичних і інших механізмів, здатних адекватно реагувати на неминучі соціальні зміни і конфлікти.

При аналізі проблем безпечного і стійкого розвитку одним із ключових понять є поняття “системи економічної безпеки”.

Систему можна визначити як безліч елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним, утворюючих певну цілісність, єдність. Крім того, це якась цілісність, що складається із взаємопов'язаних елементів, кожний з яких робить свій внесок до характеристики цієї системи. При цьому цілісність є особливою системною властивістю, що дозволяє виділити конкретну систему з навколишнього середовища, властивістю, якої окремо не має жодна з її частин при будь-якому способі її дроблення. Розглянемо з позицій системного підходу взаємозв'язок систем національної безпеки, національної економічної безпеки і регіональної економічної безпеки і економічної безпеки підприємства (фірми). Справедливим у даному випадку є твердження, що система національної економічної безпеки є підсистемою системи національної безпеки, а регіональна економічна безпека, у свою чергу, є підсистемою національної економічної безпеки. Відповідно, система економічної безпеки підприємства є підсистемою як національної економічної безпеки, так і регіональної економічної безпеки залежно від специфіки регіону, в якому розташоване це підприємство.

В останні десятиліття категорію економічної безпеки стали широко застосовувати в економічній науці і практиці. І це не дивно. Досвід розвинених країн свідчить, що інтерес до проблем економічної безпеки різко зростає у період економічних криз, які зумовлювали необхідність структурної перебудови економіки.

Російські автори пропонують такі визначення національної безпеки. Так В. С. Пірумов [3] розглядає безпеку як “захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, а також національних цінностей і способу життя від широкого спектру зовнішніх і внутрішніх загроз, різних за своєю природою”. Ширше тлумачення поняття безпеки пропонує В. Сенчагов, який з позицій системного підходу визначає безпеку, як “стан об'єкта в системі його зв'язків з погляду здібності до самовиживання і розвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, а також дій непередбачуваних і важкопрогнозованих чинників» [4].

Цікавим є визначення російського вченого П. Белова, який визначає національну безпеку як “здатність нації задовольняти потреби, необхідні для її самозбереження, самовідтворювання і самовдосконалювання з мінімальним ризиком збитку для основних цінностей” [5].

Українські автори О. Данільян, О. Дзьобань, М. Панов під національною безпекою розуміють “стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, людства в цілому від внутрішніх і зовнішніх загроз”.

Слід звернути увагу на те, що визначення, яке сформульовано в Законі РФ “Про безпеку”, практично співпадає з визначенням, поданим у Законі України “Про основи національної безпеки України” (ст. 1), яке звучить так: “національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам”.

На нашу думку, ідентичність визначення цієї категорії російськими і українськими дослідниками можна пояснити тим, що трансформаційні проблеми реформування економіки в країнах колишнього СРСР багато в чому збігаються. Специфічні особливості, які відрізняють економічні кризи в незалежних державах, які були утворені на території колишнього СРСР, від циклічних криз перевиробництва на Заході, полягають в наступному.

По-перше, у названих країнах криза виникла і поширилася у зв'язку з перетворенням планової господарської системи на ринкову, тому її часто називають трансформаційною кризою. У ході цих процесів поглибились структурні диспропорції, що були в минулому, в економіці, знизився рівень організації виробництва і праці, погіршувалася система оплати, зупинилися підприємства, відбувся спад виробництва;

По-друге, криза розвивалася не в усіх сферах економіки, а, головним чином, у матеріальному виробництві (промисловості, сільському господарстві), у соціальній сфері, в охороні здоров'я, освіті, культурі. При цьому прискореними темпами формувалася приватна форма власності, відносна свобода в ціноутворенні і інфраструктура ринкової системи, що створювало ілюзію успішного переходу на ринкові начала;

По-третє, криза спричинила масштабне розповсюдження корупції посадовців, крадіжок, тінізацію і олігархізацію економіки, вивіз капіталів за кордон і формування ідеології наживи.

Саме тому практично всі автори, розглядаючи безпеку як стан захищеності інтересів різних рівнів, ураховують загрози системної кризи економіки, властивої нашим країнам.

На нашу думку, зміст поняття “національна безпека” багато в чому залежить від соціально-економічного стану країни в період формування цього поняття і саме соціально-економічний стан впливає на основну ідею, на основі якої формується концепція національної безпеки певної країни. Безумовно, не можна не зважати на національні, культурні і

регіональні особливості, у межах яких зароджувалася концепція національної безпеки в тій або іншій країні.

Аналіз зарубіжних матеріалів, пов'язаних із гарантуванням національної безпеки, свідчить, що між вітчизняною і зарубіжною, перш за все американською, політичною наукою і практикою є істотні відмінності. По-перше, у зарубіжних країнах національна безпека розглядається переважно як сфера військової і державної безпеки, питання гарантування безпеки особи і суспільства, особливо в соціальній, економічній і екологічній сферах, не розглядаються зовсім. В Україні ж затвердився підхід до безпеки як до багатогранного явища, складовими частинами якого є політична, військова, соціально-економічна, інформаційна, екологічна, культурна і інші види безпеки. По-друге, основними методами гарантування безпеки, захисту національних інтересів в США вважаються “заборона за рахунок страхання”, оборона з використанням армії і “контроль над озброєнням”, забезпечуючи невразливість держави від ворожих актів шляхом досягнення військової переваги. Україна ж спирається на пріоритет загальнолюдських цінностей і виступає проти застосування військової сили.

Досить чітко простежується взаємозв'язок системи національної безпеки і системи економічної безпеки. Знову-таки систему економічної безпеки ми можемо розглядати, по-перше, як систему нижчого порядку по відношенню до системи національної безпеки, і по-друге, якщо дотримуватися “вертикального” походу, то - як багаторівневу систему, що складається з національної економічної безпеки держави, економічної безпеки регіону і економічної безпеки підприємства або особи (індивідуальної економічної безпеки).

Наведемо аналіз існуючих визначень економічної безпеки. Російські автори пропонують такі визначення категорії “економічна безпека”. В. Сенчагов визначає економічну безпеку як стан економіки і інститутів влади, при якому гарантуються захист національних інтересів і соціально направлений розвиток країни в цілому [4]. О. Архипов вважає, що економічну безпеку слід розглядати як здатність економіки забезпечувати ефективне задоволення суспільних потреб на національному і міжнародному рівнях [6]. Окрім цього, О. Архипов пропонує ще одне визначення економічної безпеки як “стану економіки, при якому забезпечується стійке економічне зростання, достатнє задоволення суспільних потреб, ефективне управління, захист економічних інтересів на національному і міжнародному рівнях” [6].

А. Городецький [7] визначає економічну безпеку як “надійну і забезпечену всіма необхідними засобами і інститутами держави (уключаючи силові структури і спецслужби) захищеність національно-

державних інтересів у сфері економіки від внутрішніх і зовнішніх загроз економічних і прямих матеріальних збитків.

Є. Бухвальд [8] вважає, що економічна безпека є “найважливішою якісною характеристикою економічної системи, що визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку народного господарства, а також послідовну реалізацію національно-державних інтересів країни”.

Дещо інше визначення економічної безпеки пропонує О. Бельков [9]. На його думку, “економічна безпека – це стан, за якого народ (через державу) може суверенно без втручання і тиску ззовні визначати шляхи і форми свого економічного розвитку”.

Відомий російський учений-економіст Л. Абалкін вважає, що “державна економічна безпека розуміється як такий стан економіки і інститутів влади, при якому гарантується захист національних економічних інтересів, гармонійний соціально направлений розвиток країни в цілому, достатній економічний потенціал. Тобто державна економічна безпека – це сукупність умов і чинників, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного оновлення і саморозвитку”[10].

В. Дворянков у своєму визначенні економічної безпеки простежує взаємозв'язок її різних рівнів. Він пропонує таке визначення: “економічна безпека – компонент національної безпеки, що включає безпеку особи, суспільства, держави”. Крім того, він визначає економічну безпеку як “здатність національної економіки забезпечувати ефективно задоволення суспільних потреб, невразливість країни від внутрішніх і зовнішніх загроз і нормальний економічний розвиток”[11].

Аналізуючи запропоновані російськими вченими визначення економічної безпеки можна відзначити, що, по-перше, відсутній єдиний підхід до визначення такого важливого поняття; по-друге, різні дослідники по-різному розглядають кінцеву мету досягнення економічної безпеки (тут і “можливість народу визначати шляхи і форми свого економічного розвитку” і “досягнення умов, в яких гарантується незалежність національної економіки”, і “ефективне задоволення суспільних потреб”, і “зовнішня незалежність”, і “стійке економічне зростання”, і “підтримка нормальних умов життєдіяльності населення”). Відповідно різні цілі визначають різні методи їх досягнення. Крім того, ми можемо виділити визначення, в яких пропонуються конкретні інструменти, інститути і засоби, що гарантують безпеку, включаючи конкретні силові структури і спецслужби.

На нашу думку, таке розмаїття підходів до поняття “економічна безпека” свідчить лише про одне: на сьогодні не вироблений єдиний підхід до визначення того, що таке економічна безпека, до її місця і ролі в

системі національної безпеки, до визначення того, наскільки системи національної безпеки і економічної безпеки країни взаємопов'язані і взаємозалежні одна від одної.

Українські вчені пропонують такі визначення економічної безпеки. Г. Дарнопих [12] визначає економічну безпеку як “стан національної економіки, який забезпечує здійснення економічного суверенітету, економічного зростання, підвищення добробуту в умовах міжнародної економічної взаємозалежності”. В. Шлемко [13] пропонує наступне визначення: “економічна безпека - це такий стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї і держави”. Г. Пастернак-Таранушенко визначає економічну безпеку як „стан держави, за якого вона забезпечена можливістю створення і розвитку розуму для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців” [14].

Автори О. Бандурка, В. Духов та ін. дають наступне визначення економічній безпеці: “це стан і здатність економічної системи протистояти небезпеці руйнації її організаційної структури і статусу, а також перешкодам досягнення мети розвитку” [15]. Ці ж автори відзначають, що загальне визначення економічної безпеки повинно бути конкретизовано для окремих суб'єктів економічної діяльності кожного інституційного рівня. Крім того, мабуть, одні з небагатьох, вони пропонують визначення економічної небезпеки. Звичайно, безпека трактується як відсутність небезпеки. Саме ж поняття небезпеки припускає наявність загроз. Отже, безпека автоматично розглядається як відсутність загроз або здатність їм протистояти. Названі автори дають наступне визначення економічній небезпеці, пояснюючи її через категорію економічної загрози: “економічна небезпека – це конкретна і безпосередня реальна форма проявлення загрози, яка має ймовірну математичну інтерпретацію”. Отже, “економічна загроза – це потенційна можливість завдання шкоди суб'єктам господарської діяльності з боку окремих чинників внутрішнього і зовнішнього середовищ”.

У Концепції економічної безпеки України [16], яка лягла в основу Закону України “Про основи національної безпеки”, під економічною безпекою розуміється: по-перше, стабільність розвитку економіки України, стабільність українського суспільства, а також достатній рівень обороноздатності; по-друге, здатність України як незалежної держави захищати свої національні інтереси від внутрішніх і зовнішніх загроз”.

Отже, запропоновані різними авторами визначення категорії економічної безпеки можна узагальнити таким чином: по-перше, система економічної безпеки розглядається як підсистема національної безпеки; по-друге, система економічної безпеки має свою специфіку залежно від

рівня її гарантування (держава, регіон, підприємство, особа); по-третє, економічна безпека розглядається як здатність національної економіки забезпечувати ефективно задоволення суспільних потреб; по-четверте, економічна безпека припускає невразливість країни від внутрішніх і зовнішніх загроз; по-п'яте, економічна безпека припускає здібність економіки до саморозвитку і прогресу.

Отже, аналізуючи визначення економічної безпеки, які пропонують українські дослідники, ми можемо виділити ті ж недоліки, що й у визначеннях російських учених, а саме відсутність єдиного підходу, цілей і способів їх досягнення. Проте, на нашу думку, визначення українських учених мають одну безперечну перевагу в порівнянні з проаналізованими визначеннями російських дослідників: у більшості з них економічна безпека розглядається як стан економічної системи в цілому і, отже, йдеться про динамічний аспект - зі зміною стану економіки повинні змінюватися цілі і методи регулювання економічної безпеки.

На окремий розгляд заслуговує категорія економічної безпеки регіону. Під економічною безпекою регіону як підсистеми національної економіки розуміється сукупність його властивостей, що забезпечують досягнення максимального внеску регіону в розвиток національної економіки і гарантування економічної безпеки країни в цілому.

Під економічною безпекою регіону як самостійної економічної системи розуміється сукупність його властивостей, що забезпечують його прогресивний розвиток в умовах дії різного роду дестабілізуючих загроз.

Під економічною безпекою підприємства (фірми) розуміють стан юридичних, виробничих відносин, матеріальних і інтелектуальних ресурсів, при якому забезпечується стабільність функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний і соціальний розвиток.

Проведений аналіз дозволяє виділити такі підходи до визначення економічної безпеки систем різного призначення і рівня ієрархії: захищеність інтересів від різного роду внутрішніх і зовнішніх загроз; відсутність небезпеки, загроз або утримання їх на безпечному рівні; властивість економічної системи; специфічна діяльність тощо.

Виходячи із загального визначення поняття "безпека" і розуміючи безпеку як відсутність небезпеки, можна визначити поняття "безпека" із системних позицій: це стан, що характеризує відсутність небезпеки в розвитку і функціонуванні людини або соціальної системи із зовнішнім середовищем, наявність або зростання якої може привести людину або соціальну систему до знищення або зміни системоутворюючих властивостей.

Треба відзначити, що основні системоутворюючі сфери, в яких повинна здійснюватися діяльність, направлена на гарантування безпеки



особи, суспільства і держави, названі в Законі “Про основи національної безпеки України”[17]. Це економічна (внутрішня і зовнішня), соціальна, духовна, міжнародна, інформаційна, військова і екологічна сфери безпеки. Сюди ж належать небезпеки, пов'язані з тінізацією економіки і криміналізацією економічних відносин.

Сфера комплексного гарантування економічної безпеки України на всіх рівнях на сьогодні залишається одним з найменш розроблених об'єктів дослідження, що вимагає особливої уваги до вибору ефективних системних методів аналізу. Із цих позицій проблему економічної безпеки слід розглядати в декількох аспектах: як діяльність конкретних соціальних суб'єктів із забезпечення економічної безпеки, сферу відносин, що виникають між цими суб'єктами; як предмет наукового пізнання - досліджувати сутність економічної безпеки на всіх рівнях, закономірності розвитку і особливості функціонування цього складного явища можна лише за допомогою теоретичного аналізу. Але цей аналіз, щоб бути достовірним, повинен спиратися на практичний матеріал, що поставляється емпіричним рівнем пізнання; для розуміння сутності і змісту економічної безпеки української держави важливий її аналіз із позицій політики, права, моралі, що дозволяє уявити цей процес як соціальне явище, направлене на захист і підтримку політичної влади і пов'язане з інтересами великих соціальних спільнот.

У цілому, при дослідженні проблем національної, регіональної економічної безпеки і економічної безпеки підприємства (фірми) повинна бути використана вся сукупність цих підходів. Лише в цьому випадку можна говорити про всебічний і цілісний аналіз цього актуального наукового і практичного завдання.

Реальні процеси гарантування економічної безпеки будь-якого рівня здійснюються в межах конкретно-історичної обстановки, що реально склалася, і визначаються, зокрема, соціальним, економічним, організаційним і науково-технічним фонами життя держави і суспільства, а саме: соціальний фон суспільної ситуації - це розстановка сил, а також суспільних інтересів і потреб, що відображаються у програмах політичних партій, соціально-психологічних поглядах населення тощо; економічний фон - природні і людські ресурси, розвиток економіки, рівень життя населення, зовнішня торгівля, фінанси, стан народного господарства і його галузей; організаційний фон - показники функціонування організацій, від яких залежить рівень державного управління; науково-технічний фон - науковий потенціал країни (кадри, їх чисельність і рівень наукової кваліфікації, матеріально-технічне і інформаційне забезпечення наукових досліджень), темпи і масштаби розгортання науково-технічної революції (розвиток автоматичної і обчислювальної техніки, хімії, біології

тощо, рівень упровадження досягнень науки в економіку), кількість і якість відкриттів і винаходів тощо.

Більшість розвинених країн світу має свої національні концепції, стратегії і доктрини, у тій чи іншій мірі пов'язані з проблемою економічної безпеки.

Для України системне гарантування економічної безпеки означає діяльність держави, усього суспільства і кожного громадянина окремо, направлену на захист національних економічних інтересів, національних цінностей і їх примноження. Крім того, ідея національної економічної безпеки тісно пов'язана з концепцією стійкого демократичного розвитку, виступає як її невід'ємна частина і одночасно є умовою її реалізації. Це означає, що гарантування безпеки повинно бути направлено не тільки на запобігання загрозам, але й на здійснення комплексу заходів з розвитку і зміцнення прав і свобод особи, матеріальних і духовних цінностей суспільства, конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності держав. Тут йдеться про довгострокову державну політику і стратегію.

Економічна безпека і стійкість держави як системна економіко-правова категорія включає ряд чинників: державну цілісність – території, системи влади і управління (при цьому слід урахувати соціальні, природно-кліматичні і інші особливості регіонів України); національний суверенітет - населення держави як єдине джерело влади за умови верховенства національних конституцій і законодавства на всій території держави, наявності міжнародне визнаних кордонів держави (крім того, повинні бути легітимними загальнонаціональні інститути влади, загальнонаціональні символи, озброєні сили і сили правопорядку; загальнонаціональна згода - соціальний, расовий, міжетнічний і міжконфесійний світ і злагода; державна незалежність і міжнародний авторитет - економічна, фінансова, оборонна і науково-технічна потужність держави, високий міжнародний авторитет і політична вага країни, активна участь держави в діяльності міжнародних організацій, високий моральний авторитет країни у світі; адекватне політичне керівництво - динамізм, реалістичність, дотримання національних інтересів у пошуку загальнонаціональної згоди, проведення відповідальної політики, відвертість у діалозі із суспільством, вірність конституційним принципам; розвинене місцеве самоврядування - високий моральний і патріотичний дух суспільства, висока політична активність громадян; пріоритет права і правопорядок - верховенство права, правова держава, право як джерело законотворчості; рівність усіх перед законом незалежно від соціального становища.

З погляду системного підходу гарантування економічної безпеки означає діяльність держави, усього суспільства і кожного громадянина

окремо, направлену на захист національних економічних інтересів, національних цінностей і їх примноження; гарантування економічної безпеки повинно бути направлено не тільки на запобігання загрозам, але й на здійснення комплексу заходів з розвитку і зміцнення прав і свобод особи, матеріальних і духовних цінностей суспільства, конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності держави.

Отже, підсумовуючи та спираючись на комплексний підхід до дослідження проблем економічної безпеки України на всіх рівнях, можна зробити такі висновки: система економічної безпеки розглядається як підсистема національної безпеки; система економічної безпеки має свою специфіку залежно від рівня її гарантування (державна, регіон, підприємство, особа); економічна безпека розглядається як здатність національної економіки гарантувати ефективне задоволення суспільних потреб; економічна безпека припускає невразливість країни від внутрішніх і зовнішніх загроз; економічна безпека припускає здібність економіки до саморозвитку і прогресу; поняття системи економічної безпеки диференціюється залежно від рівня ієрархії самої системи і рівня ієрархії суб'єкта управління; під економічною безпекою регіону як підсистеми національної економіки розуміється сукупність його властивостей, що забезпечують досягнення максимального внеску регіону в розвиток національної економіки і гарантування економічної безпеки країни в цілому; під економічною безпекою підприємства як самостійної економічної системи розуміється сукупність його властивостей, що забезпечують його прогресивний розвиток в умовах дії різного роду дестабілізуючих загроз.

#### *Література:*

1. Дзлийев М.И. Основы обеспечения безопасности России / М.И. Дзлийев, А.Д. Урсул; Рос. гос. торгово-экон. ун-т, НИИ проблем безопасности и устойчивого развития. – М.: Экономика, 2003. – С. 9.
2. Экономическая и национальная безопасность: Учебник /Под ред. Е.А. Олейникова. - М.: Экзамен, 2004. - 768 с. – С. 17 – 18.
3. Пирумов В.С. Методология комплексного исследования проблем безопасности России. - М.: ИНИОН РАН, 1996. - 70 с.
4. Сенчагов В. О сущности и основах стратегии экономической безопасности России // Вопросы экономики. - 1995. - №1. - С. 97 - 106.
5. Белов П.Г. Методологические основы национальной безопасности России. Управление риском // Безопасность. Информационный сборник. - 1994. - № 4. – С. 25 – 30/
- 6.Архипов А., Городецкий А., Михайлов Б. Экономическая безопасность: Оценки. Проблемы, способы обеспечения // Вопросы экономики. – 1994. - № 12. - С. 36 - 44.

7. Городецкий А. Вопросы безопасности экономики России // Экономист. - 1995. - № 10. - С. 44 – 50.
8. Бухвальд Е., Гловацкая Н., Лазуренко С. Макроаспекты экономической безопасности. Факторы, критерии, показатели // Вопросы экономики. - 1994. - № 12. - С. 25 - 35.
9. Бельков О.А. Понятийно-категориальный аппарат концепции национальной безопасности // Безопасность. - 1994. - № 3.
10. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопросы экономики. - 1994. - № 12. - С. 4 – 13.
11. Дворянков В.А. Экономическая безопасность: теория и реальность угроз. - М.: МАНПО, 2000. - С. 24.
12. Дарнопых Г.Ю. Классификация факторов экономической безопасности государства // Бизнес-информ. - 1999. - № 9 - 10. - С. 55 – 57.
13. Шлемко В.І, Бiнько І.Ф. Економiчна безпека України: сутнiсть i напрямки забезпечення. - К.: НiСД, 1997. - 120 с.
14. Пастернак-Таранушенко Г. Економiчна безпека держави. Статика процесу забезпечення: Пiдручник для державних службовцiв, науковцiв, студентiв i аспiрантiв вищих навчальних закладiв економiчного профiлю / За ред. Б. Кравченка. - К.: Кондор, 2002. - 302 с. - С. 29.
15. Бандурка О.М., Духов В.С., Петрова К.Я., Червяков І.М. Основи економiчної безпеки: Пiдручник. - Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. - 236 с. - С. 17.
16. Концепции экономической безопасности Украины // Экономист. - 1998. - № 7/9. - С. 63 – 82.
17. Про основи нацiональної безпеки України: Закон України вiд 19.06.03 № 964-IV // Вiдомостi Верховної Ради України. - 2003. - № 3. - Ст. 351.

### *Abstract*

**Stoulova I. M.**

#### **Economic Safety as an Object of Scientific Research.**

In the paper we investigate the concept of Economic Safety as a subsystem of national safety. We analyze the present determinations of Economic Safety in national and international scientific literature. The specific features of Economic Safety depending on the levels of its guarantees (national, regional, enterprise, individuals) are described.